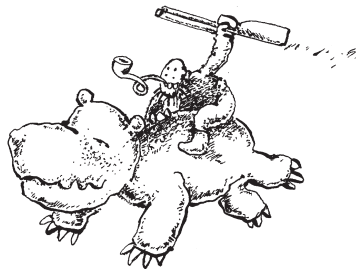

EDUARD RANDLANE

Napsi-Järi
lood

ARGO

Toimetanud ja korrektuuri lugenud Marju Randlane
Illustreerinud Peep Pedmanson
Küljendanud Erje Hakman

© Autori pärijad ja kirjastus Argo 2019

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-12-8

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Sisukord

I Karujuttudega onu	9
II Tänumeelega karu	25
III Tormimets	37
IV Mälestamise nahk	59
V Harudevahe Ann	77
VI Suksu asjad	95
VII Karskuse-Kaarli lood	171
Päramotooriga pull	171
Lollakas	183
Karujuttudega onu kosjaskäik	192
VIII Mustametsa ratastega Parun	217
Saatesõna	278

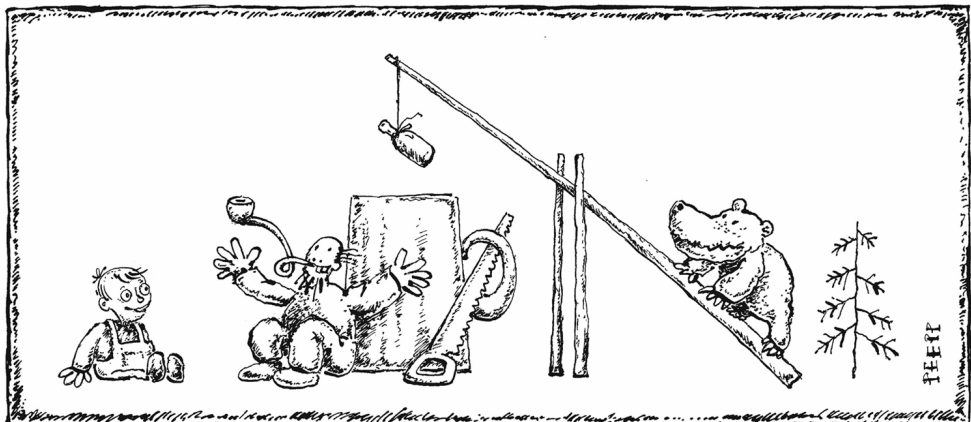
Teadmiseks!

*„Rändur! Kui on saatus sulle mängind vingerpussi,
ajand elu lõngakera lootusetult sassi...”*

*Umbkaudse arvestuse järgi peaks olema 24. august 1952,
kui algan seda raamatut. Kas kunagi keegi pääle minu loeb neid ridu?
Kui loeb, siis kõik esinevad puudused ja vead palun mulle andestada,
sest ma pole mitte mingi kirjanik Jumala armust,
vaid vägagi tavaline inimene,
kellel ikka olnud tilluke kalduvus paberi määrimiseks.
Ma ei pretendeeri seda kirjutades millelegi.
Ma kirjutan vaid oma pisi-Reinule ja veel kõigile neile
Reetadele ja Reinudele, kes jäid sinna kusagile kaugele...*

Vorkuta TƏL, 24. VIII 52

E. R.

FEET

I

Karujuttudega onu

Vorkuta, 12. III 52

See seikadelt rikas ja ilma alalt ilus suvi hakkas nagu lõpu poole kiskuma. August oli otsakorral, ööd venisid pikemaks ja pimedamaks.

Polnud küll veel looduses nähtavaid tundemärke sügisest, nina vaid haistis õhust erilist karget hõngu. Kuldnokad sagisid ridadena juhtmetel ja metsa tagant kostis – nii nagu möödunud sügiselgi – see monotoonne ja õudne „ouuu-ouuu!”.

Reinul oli kindel nõu minna seda elukat lähemalt vaatama, kes nii õudselt ulub.

Läinud sügisel ei olnud julgust minna, mine tea, kas nüüdki õnnestub. Niivõrd lähedale võiks ju ikka minna, et saaks näha ja vajaduse korral võiks putku panna.

Umbes sarnaselt kavatses Rein, kuid julgust ei korjunud ei ühel ega teisel päeval. Kas või jäta käimata!

Kuid käidud sai siiski, ja veel kuidas!

Ühel päeval kuuleb Rein, kuis vanaema räägib pärisemale: „Sa, Ida, peaksid kuidagi laskma ära parandada meie kaevurakked. Pealmised korrad ju veel kuidagi, aga need veerajal on puhta pudedad. Vesi alailma prahti täis ja ükskord võid kas või isegi veeämbriga sisse kukkuda. Kutsu või see joodik Kogorga Kaarel. Lakub, mis ta lakub, aga eks ta kuidagi ikka ära õienda. Ainult ära talle ennem raha kätte anna. Muidu Kaarel laulab sulle, kuidas tal trummid värisevad, ja kaevurakked pead ikka ise tegema.”

Nii räägib vanaema ja pärisema on temaga päri. Ta arutab asja omakorda: „See asi on mullegi ammu muret teinud. Eks muidu veel kuidagi, aga vat lapsega. Juhtud või sinagi laskma ta silmist ja õnnetus ei hüüa tulles.

Mogi perenaine rääkis, et neil on homme masindamine. Tuleb õhtul sinna joosta – Kaarel on neil talgul. Saan vast ära rääkida. On küll kaunis kahtlane, pealegi talgu asi. No ega ta, kurivaim, siis alailma kah purjus pole. Ehk saan kuidagi hakkama.”

Vorkuta, 13. III 52

Rein toimetas õues sellise näoga, nagu poleks ta üldse kuulnud seda jutuaajamist. Aga kuulis küll ja pani kõrva taha! Vaatas küsivalt Rässule otsa: „Kas sa, Rässu, said aru?” Ning Rässu vänderdas oma karvast taguotsa, mis pidi muidugi tähendama, et „küll ma mõistan, küll ma mõistan”, nagu oleksid sõlminud mingi sõnatu kokkuleppe. Ja nii see ka oligi!

Kui pärisema järgmise päeva õhtu eel endale seda ämblikuvõrgu taolist rätti juuksile seob, siis seisavad Rein ja Rässu mõlemad tema ees. Rein seirab ema tõsisel pilgul, keerab pea ühele küljele veidi viltu. Tema meelespeasiniseist silmist loeb ema sõnatut palvet: „Võta mind ja Rässut ka kaasa!”

Rässu pöörab oma koonu samuti viltu. Ka tema mustadest silmanööpidest loeb ema samuti: „Sa ju võtad meid ka kaasa, eks?”

Ja mis siis pärisemal üle jääb. Silub naeratades mõlema sasipäid. „Olete mul sellised küll kahekesi! Eks käime siis ära. Mul ka nagu julgem, kui meesterahvas kaasas.” Ja nii nad lähevadki.

Pärtli kopliveert pidi kulgevad teed mööda suunduvad nad Mogi poole. See on talitee, suvel siit ei sõideta. Sel teel pole pidevaid rööparene, vaid pehmemais kohtis võib märgata, et siin on veerenud rattad või libisenud reetallad. Ületanud heinamaa, juhib tee neid võsa vahelt otse Mogi poole.

Rein pole varem siin käinud. Tavalises olukorras oleks siin mõndagi vaadata. Metskanep kiviaia ääres on kasvanud tohutu pikaks,

kõrgel üle pea paistavad selle kahvatu roosad õied. Päril kiviaia otsas kasvaval takjal on maailmatu suured lillad õienupud nagu ära kulunud maalripintslid. Kindlasti on nende pääl ronimas neid terava ninaga kuldsitikaid, aga praegu pole Reinul nende jaoks mahti. Kõik ta meeled on vallanud võsa tagant kostev undamine. See peaks olema kusagil lähemas läheduses.

Ületanud veel mingi kuiva kraavikese ja läbinud tiheda võsaveere, peatub tahtmatult väikese Reinu tilluke samm. Kõrrepõld algab otse võsa äärest, taluhoonete grupp asetseb paarsada meetrit eemal. Ja otse rehe taga seisabki too elukas.

Rein võtab ema käe ja nagu hoiab ise ka tema selja taha. Ainult Rässu ei hooli millestki. Paugupealt silmas ta ära põhuhunniku juures tuhniva Mogi rahva koerajuntsu ja otse tormas sinna.

Veel mõned pisut kahtlevad sammud ja Rein ongi koos emaga päralt jõudnud.

Kohe päril maa pääle on laotud täidetud kottide hunnik. Kaalu juures askeldavad kaks meest, tõstavad koti kaalule, uurivad midagi. Üks ütleb midagi, teine noogutab pead. Siis haaravad koti soppidest ja tõstavad selle virna.

Ema räägib midagi meestega ja siis kummardab Reinu juurde – muidu pole häält läbi masina undamise kuulda: „Ole, Rein, ivakene siin onude juures. Ma jooksen korraks perenaise juurde. Ära kaugele mine, ma tulen ruttu!”

Ja lippabki minema.

Rein seisab kotivirna juures. Siis astub ligi Mogi peremees, niusukene naerva näoga onu. Mitte et ainult suu naeraks, kogu ta nägu muigab, silmad, nina ja kõrvad. Muigavad isegi pikad vurrud nina all.

See naerva näoga onu tõstab Reinu üles ja ütleb midagi, mida pole kuulda. Endal aganad rippumas naervais vurrudes, seab ta Reinu istuma kotivirna otsa. Seda Rein just sooviski! Pole üldse paremat kohta täieliku ülevaate saamiseks. Aga kõigepealt – see hääl. Kaugelt kostis see küll õudsa undamisena, kuid lähedalt polnudki enam nii hirmus. Ja elukas ise samuti. Seisab seal kõrgete siniste rataste peal, ise kollane. Pole tema juures teab mis hirmsat märgata midagi. Üleval

pöörleb vaid üks ratas, mille ümber käib lai rihtm. Jätku kohal oleva latakaga lööb see vaid lipsu nagu seakõrvaga. Ja ise laseb mahedat ümisevat joru. Üleval masina lael, just undava suu ees, seisab üks naisterahvas. Temal paistab üsna kiire olevat. Valge räti on ta sidunud endale kõvasti pähe ja õhetab ja punetab näost.

Tema kõrvale vilja allalaskmise lauale ulatatakse koormast järjest vihke. Naine sähvab peos oleva noaga vihu sidemesse, saputab selle kohevile ja lükkab masina suhu. Siis käib masina kurgus isesugune särtsatus ja trumli ühtlane undamine vajub hetkeks mitu tooni madalamale, siis aga otsekui ohkab ja hakkab taas üles ronima – „u-u-u-u!”. Niimoodi sünnibki see kaugelt kostev „ouuu-ouuuu!”.

Masina teise otsa juures sõelte peal liigub kepsu lüües õlesasi, kuni pudeneb hunnikusse. Sealt rabavad naiste nobedad käed sasisülemid hangu otsa ja kannavad need suurde põhukuhja. Kuhja otsas omakorda on jälle naised, teevad kuhja ja tallavad kinni. Mida naised omavahel räägivad, seda Rein ei kuule. Ta näeb vaid, et nende suud liiguvad. Üks näitsik naerab ja paljastab väga silmatorkavalt valgete ühtlaste hammaste rivi. Kuhja otsas olijad tõuklevad ja rapsivad üksteist õlepihudega.

Aga masina külje ääres, pea rataste vahel, seisab naervate vurrudega Mogi peremees, seal seisavad ka kotid. Saab mõni neist täis, lükkab peremees kinni mingi klapi, võtab kahe käega koti suust ja vasserdab seda kahele poole. Siis kantakse kott kahekesi kaalu juurde. Tühja koti seab peremees taas masina külge, avab klapi ja koti põhi vormub jälle ümmarguseks, täitudes masina kõhust välja jooksvate teradega.

Põllult tulevad aina uued koormad. Ühe otsas istub Reinule tundmatu poisike, sakutades ohjest hobust, endal pikk rukkikõrs põigiti suus. Masina juurest vabanenud tühi vanker veereb rataste parisedes minema eemalt paistvate hakkide rea suunas.

Rein on sarnaselt istunud juba hää tükk aega. Kuuleb, kuid põllult tuleva vankri päält hõiskab peremehele ohje hoidev näitsik: „Viimased!”. Mis viimased? Küllap vist vihud, mida näitsiku istme all on ainult väike kogu.

Siis sigineb kusagilt pärisema oma kiirel käigul, tõstab Reinu kotivirna otsast alla, äigab ära tema salkudesse takerdunud aganapepri ja sõnab: „Lähme nüüd, otsime kaevumeistri üles!”

Rein hoiab end vaistuliselt ema külje varju – eemale undavast masinast. Niimoodi eemalduvad nad sellest askeldamisest teisele poole masinat. Siin näeb Rein hoopis uut pilti: suurest undavast masinast veidi kaugemal on veel teine. See on must ja väike, umbes nagu too ära kadunud tagaotsaga auto maanteel, ainult et see seisab paigal. Ise teeb sarnast pobisevat häält ja iga popsu juures heidab lühikese toru otsast välja suutäie musta suitsu. Veel on tal külje pääl ratas ja sama lai rihm lööb ka siin lipsu oma seakõrvaga, täpselt nagu suure masina juures.

Musta masina juures kastide peal istuvad kaks meest – õliste kätega masinist Kriisa Eedi ja tagaotsitav kaevumeister Kogorga Kaarel. Kriisa Eedi on vana ja kogenud masinist. Palju aastaid on ta lasknud läbi oma garnituuri joosta kogu ümbruse vilja. Ta on korralik töömees. Alati täpne ja mõõdukas, ka viinavõtmises. Pole veel keegi näinud, et Kriisa Eedi oleks purjus. Võib-olla pole ta mõnikord kaine, kuid seda on raske kindlaks teha. Vast ainuke, kes võib väita, et Eedi on purjus, oleks tema naine. Kriisa Eedi ei reeda end ainsa sõnaga, tema ei laula, ei riidle ega ropenda, ei tantsi ega tralli. Ainuke, mida ta teeb – ta lööb takti. Ja sellepärast teabki naine, et kui Eedi tuleb koju nagu tavaliselt õliste kätega, võib olla, et ta on viina võtnud. Aga vot kui ta nina on must ja ise lööb takti, siis on Eedi purjus. Lihtsalt jääb seisma ja lööb vaikides takti. Kellele või mispärast, see on jäänud saladuseks. Ja ükskõik milline ese juhtub käes olema. Võib olla nuga ehk kahvel, jalast võetud saabas või seasöögi ämber. Üldiselt on see säädus – kui Kriisa Eedi nina on must ja ta lööb takti, siis on Kriisa Eedi purjus!

Kogorga Kaarel on Kriisa Eedile aga sootuks vastand tüüp, igavene kakerdaja ja trallija. Juba paljas pudeli nägemine toob elu Kaarlisse ja laulujoru suhu. Tema teab eksimatult, kust viina leida. Ta haistab seda nagu hagijas jänese jälgi.

Nagu või masindamise juures – vaist ütleb Kaarlile, et viinapudel peaks olema perenaise valduses. Ja Kaarel ei lähe masina juurde. Tal lihtsalt pole selleks aega, sest köögis on nii palju tegemist, et hoia ja keela. Puid on vaja saagida ja lõhkuda, vett vaja tuua ja tarvis võimasinat vändata või tuhat toimetust. Sülgab pihku ja on valmis piruka taignat rullima, kuid perenaine tõrjub ta eemale. Kui enam muud teha

pole, siis puhub Kaarel tuld pliidi all paremini lõkkele. Puhub nii kaua, kuni perenaine pudeli välja toob. Ja Kaarel puhub ka pudeli tühjaks, ainult mitte välja-, vaid sissepoole.

Ehk on Kaarlil aimu, et pudel on peremehe läheduses. Siis on kole palju tegemist viljakottidega. Kohendab ja raputab neid, kontrollib kaalu, tõstab ja punnitab rängalt. On isegi valmis niidi ja nõelaga rebenenud kotisopi juures. Ning kaua siis saab peremees külmaks jääda sellise rabelemise juures? Leiab põhukuhjast pudeli ning siis kaob Kaarel varsti mujale – ajab uusi jälgi.

Ja täna on olukord järgmine – pudel on Kriisa Eedi ja Kogorga Kaarli vahel. Masinist ei räägi sõnagi, aga tema nina on juurikani must. Veel mustema käega hoiab ta mutrivõtit ja lööb takti. Kaarel istub tema vastas, jälgib masinisti taktikeppi ja juba lugematuid kordi püüab alustada laulu. Aga midagi siinjuures ei klapi. Laul vist ei lähe taktiga kokku. Kaarel jälgib, teeb peaga nii nõksti ja algab taas: „Küll põrub maa-a-a! Ja õhud värisevad!”

14. III 52, Vorkuta

Ema peatub koos Reinuga istujate selja taga: „Tervist ja jõudu tööle!”

Masinisti see tervitus ei häiri. Ta ei vasta midagi ega katkesta ka taktilöömist.

„Ja suitsupi-i-i-lved katvad päikese-e-e!” joriseb Kaarel oma joru edasi. Ning pärisema tervituse peale läheb kohe vahetult üle uuele noodile.

„Tervist tarvis! Jõudu tarvis! Jätku tarvis! Kõiki tarvis! Viinale jätku, võtjale jaksu, soovijale tänu, varesele valu! Aga-aga nüüd võtame otsad lahti ja klaarime ära, kes meile soovib jaksu ja jätku. Mina olen Kaarel, Karskuse-Kaarel! Looja pole pannud mulle silmi selja taha ja sellepärast pean mina tegema poolringi oma telje ümber. Sest teps ei tea mina mitte, kas on Jeesus Naatsaretist purjetanud minu kiilvette ja kaasa toonud keelekastet Kaana pulmast!”

Kaarel upitab paar korda, püüab asjata oma ahtriotsale tuult alla saada. Pingutab korra ja veel korra ning teiste ja iseenda suurimaks imestuseks tõusebki püsti.

„Tere, Metsaääre perenaine!” ulatab karvase käpa emale ja „Tere, Metsaääre noorperemees!” äigab ka Reinule sama käppa. „Olgem tuttavad! Mina olen Kogorga Kaarel, see on Karskuse-Kaarel, viiskümmend neli aastat vana, kolmat korda abielus. Esimene naine suri ära, teine jooksis ära, kolmanda eest jooksen varsti ise ära! Aga nüüd, mu kõige kallimad külalised, istuge meie lauda ja võtke osa meie vagast püha õhtusöömaajast!” Ja Kaarel kohendab kaste nagu istumiseks.

Kuid pärisema tänab lahketele kostitajat ja seletab kohe ära, mispärast nad Reinuga siia tulnud. Kaarel kuulab tõsisena pärisema kõnelust, ei sega poole sõnagagi, ainult õõtsub kahele poole nagu puu tuule käes.

„Ja justament nii! Kui näituseks, siis tööd oleks mul praegust üle pea ja kaela, üle kõrvade ja kaabu servade. Aga oma kallimate naabrite jaoks hülgan kõik muud propsid ja paberipuud, liiprid-notid ja Mogi Antoni viljakotid. Omast lugupidamisest, olen purjus või kaine, teen kõik, mis sa käsid, Metsaääre perenaine! Aga-aga kas teil seda mater-ja... materjalismust on valmis või peame muretsema?”

„Läinud aastal jäi sauna ehitamisest järele,” ütleb pärisema. „Vast mäletate isegi? Sellest materjalismusest vist jätkub. Ja küllap hinna suhtes lepime ka kuidagi kokku.”

Kaarel mõtleb viivu. „Sinna jäi neh palgijuppe kas või terve Siidlinna kaevude jaoks! Ah et hinna suhtes-suhtes... suhtes on niimoodi ...” Kaarel kummardab Reinu juurde alla: „... suhtes räägime peremehega! Mehed räägivad hinnast, kauplevad, tingivad, löövad käed kokku, võtavad liiku, riidlevad ja võtavad jälle lepitust. Perenaised võtavad uutest kaevuraketest või, noh, kuram, ikka uute raketega kaevust vett ja keedavad peremeestele putru! Nii et mina tulen homme hommikul! Kui mina ütlen, et tulen, siis pole see mitte paljas sõna ja lubamine. Kui Karskuse-Kaarel ütleb, et tuleb, siis tema tuleb! Tuleb paratamata nagu viimane kohtupäev või Issanda teine tulemine! Reinuga raiume rakked raginal, teeme kaevule katuse pääle, siis ei tuiska talvel täis ega külma kunagi kinni. Ja siis, et-et...”

Pärisema püüab selle koha pääl oma pihku Kaarli veidi takerdusse sattunud lõpmata jutuotsa, tänab ja jätab siis jumalaga. Ka tõsine

masinist tõuseb, võtab Reinu käe oma õlisesse pihku ja lööb takti. Lööb Reinu käega takti, ei lause ise ainustki sõna.

Veidi eemaldunud, vaatab Rein veel korra tagasi. Masinist seisab endiselt, lööb takti Kaarli peast võetud mütsiga. Kaarel seisab, teeb siis peaga nõks ja Reinu kõrvu ulatavad laulusõnad: „Ja hüüdvad tr-u-u-mmid, pasun põrise-e-e-vad! Ning valmista-a-a-vad vapraid surmale-e-e!”

Vorkuta, 15. III 52

Magama heites oli Reinul kindel nõu tõusta hommikul koos vara-valgega. Ta tahtis näha, kuidas onu teeb kaevurakkeid. Teda huvitas see onu, kes tuleb nagu Issanda teine tulemine, teeb kaevule päälle uue katuse – isegi teeb uue kaevu, kui vaid soovib.

Kui aga viimaks uni silmist saab, on päike juba parajal kõrgusel ja onu töötab kaevu juures. Ta on kandnud kohale hulga palgijuppe ja notte ja tahub ühte neist, toetudes sellele vasaku jalaga. Tööhoos ei märka ta lähenevat Reinu.

Rein vaatleb viivu töötajat, siis istub palgiotsale. Rässu asetab karvase taguotsa tema kõrvale ja uudistab samuti onu oma mustade nööpidega.

Muide, see onu oli omapärane tüüp. Ei teadnud lähemalt keegi, kes ta õieti oli või kust ta siia sigines. Millega ta oli tegelenud oma eluajal – Jumal seda ise teab! Kuid purjus oli ta olnud kindlasti sellest suurema osa. Niivõrd kui võis aru saada tema lõpututest ja veel rohkem segastest juttudest, oli Kaarel teinud oma eluajal kaht asja – oli olnud sõjas ja lõiganud metsa. Tema sõjasõidust pärineski praegune hüüdnimi – Kogorga Kaarel. Sest Kaarli suurem osa sõjategevust oli toimunud kusagil Karpaatide jalamil, tillukese Ogorkovo linnakese ümbruses. Kõik tema sõjajutud – ja neid oli palju – algasid ja lõppesid ikka Ogorkovo all. Need jutud said rahva seas niivõrd populaarseiks, et Kaarel ristitigi selle linnakese järgi. Muidugi ei suutnud külarahvas õieti hääldada sellist võõrapärast nime ja sellest saigi lihtne Kogorga. Kas Kaarlit mõni teine nimi veel oli, seda on raske ütelda. Vast ehk kusagil kirjades oli, ent vaevalt seda Kaarel isegi teadis.

Ja peale selle oli ta veel metsa lõiganud. Igatahes selle oskuse oli ta omandanud põhjalikult. Kaarel oli põline puuraidur. Kes seda muidu ei usu, vaadaku siis ise tema käsi või jalgu. Need jäsemed on sae ja kirvega nii ära raiutud, et näivad välja kui sõlmelised ja nässus juurikajupid.

Iseloomustavana võiks veel ütelda, et üsna sagedasti – eriti kui Kaarel kõvasti purjus on – libisevad ta segastesse jutuajamistesse sellised eht meremehe väljendused, millede mõiste jäi tavalisele inimesele arusaamatuks. Kust või millal oli ta need kaasa toonud, see jäigi segaseks, nagu palju muudki Kaarli juures.

Kaarel ise ei armasta teha juttu enda isikust. Tema töötab talvel raielankidel, suvel koorib propse ja lööb liipreid. Kaarlil on ka naine ja oma kodune virtsahvt, kuid sinna Kaarel ennast ei sega.

Altvälja peremees, kelle vanas majas Kaarel elab, on hää ja vastutulelik inimene. Tema võimaldab pidada lehmamullikat, mõne lambapõnni ja seapõrsa. Isegi kartulimaad on andnud kolm vaka-maad. Ja Kaarli kangem pool, see ainukene allesjäänud küljeluu Leenu, tegeleb üksinda koduse asjandusega. Tema hooldab kogu väikest majapidamist ja tagab oma üheksapuudase isikuga kõik selle suvised ja talvised vajadused.

Kaarlil pole kombeks ennast majapidamisse segada. Tema lõikab metsa, lööb liipreid ja võtab napsu.

Nagu öeldud, on see praegune küljeluu Kaarlil juba kolmas. Aga lapsi tal ei ole. Õieti oli esimesest naisest küll üks poeg. Kuid see polnud midagi kaasa saanud emalt, vaid paraku läks päris isasse. Hakkas juba noorelt mööda ilma tõllerdama ja viina lakkuma. Ja kaheksateistaastasena jäigi purjuspäi Päite käämus rongi alla. See laps viiski Kaarli põdura esimese küljeluu hauda. Teine, ka vaikse loo-muga naisterahvas oli proovinud Kaarliga paar aastat elada, lõpuks aga vaikselt teadmata suunas ära ujunud. Kaarel lihtsalt jõi ta majast välja.

Aga vat kolmas! See ainukene allesjäänud Leenuke, see oli väärt naine. Oskas tööd teha ja oskas ka majas korda pidada. Ei lasknud purjus Kaarlit üldse takerdada majapidamisse puutuvais küsimusis.

Alul Kaarel ju püüdis end maksma panna, kuid sellest ei tulnud midagi välja! Mõnikord oma kolmanda abielu mesinädalail tuli Kaarel koju, kõik purjed ja topseilid kõva tuule all, kärkis ja paukus naisega, ähvardas isegi karvase rusikaga.

Siis võttis Leenu vaikides nurgast luua, astus sellele jalaga pääle ja lipsti! tõmbas varre tagant ära. Ning sama varrega tegi paugupealt maani madalaks Kaarli kõrged tuurid. Sest Leenu oli kärts naine ja tugev.

Korra vaatas Kaarel salaja, kuidas tema Leenukene vankrilt sajakiloseid viljakotte õlale rabas ja peremehe aidatrepist üles kandis. Vaatas, kuidas pingutusid võimsad säärelihased tõustes trepiastmeil.

Kaarel vaatas kaua, pani siis käed risti ja palvetas tasapisi: „Jeesu risti juures! Kui niisukene peaks metsa vahel vastu juhtuma, kui tal on puudus meesterahvast, lase, Issand, sündida, et ma poleks siis purjus ja et mul oleksid jalas ainult paljad pastlad. Aamen!”

Vat sellised lood olid Kaarli küljeluudega!

Rein istub vaikselt ja silmitseb Kaarlit. Onu töötab paljapäi, tema müts on pandud kõrvale puunotile. See pea on otsa eest kuklani puhas nagu poleeritud. Ainult ümber kõrvade ja kaela peal kasvavad tihedad lokkis juuksed. Isegi kulmud on käharad ja puhmas, ka kõrvaaukudest ulatuvad välja parajad tutid. Mustad vuntsid pole aga kaugeltki ühte mõõtu, tundub, et parempoolne vunts on teisest miskipärast tublisti lühem, nina aga lössis ja armiline. Selle löi kunagi veotalgul lõhki palgikangi ots, ühtlasi raksatas suust ära paar esihammast. Sinna auku passibki nüüd oivaliselt piibupitsi kõver ots.

Kaarel töötab hoolega. Heledad higipiisad katavad läikiva kolju. Siis aga sirutab selja sirgeks, toksab kirve nurkapidi pakku, äigab käisega üle higise pealae ja siis vast märkab kõrval istuvat Reinu ja Rässut. Kohe tuleb lähemale.

„Jah! Justament nii! Peremees juba jalul? Eks nii ole see peremehe asi – vara tööle, hilja voodi. Aga nüüd istugem ja tehkem üks suits!”

Kaarel istubki Reinu kõrvale ja urgitseb laastuga piibukaha söestunud sisemuses. „Mis su karvase sõbra nimi on, Rein?”

„See on Rässu,” vastab Rein.

„Noh! Justament nii! Nüüd oleme kokku kolm kõvemat töömeest. Rein, Rässu ja Kaarel. Meie teeme kaevule uued rakked nagu müri-seb! Aga enne teeme suitsud. Sest töö ilma suitsuta on kui viin sakus-mendita! Ei see istu kuidagi. Kõigepealt teeme suitsud, siis lööme laastud, passime nurgad – ja jälle suitsud!”

Nii räägib onu ja ise aina piilub maantee poole. Ning selleks on tal oma põhjus kah. Sest kui Kaarel hommikul kohale ilmus, siis kohtas ta just laudast lüpsikuga väljuvat pärisema.

Pääle tavalise tervituse hargnes nende vahel järgmine jutt. Pärisema silmitseb Kaarlit ja küsib siis nagu pool kavaldades: „Kas, meister, olete haige või? On niisukene hädine nägu ees!”

Kaarel istub oiates trepinurgale: „Oh! Ära päri, kallid Metsäääre perenaine. Läbi mis läbi on mu tervisenatuke! Eile õhtul lähen koju, ei häda midagi. Aga siis, nagu kurjast vaenlasest, tulevad Juurika Jüri ja Kännu Kusta. Et vat, tule aga, Kaarel, kaasa! Lähme meiereisse pulli-ühisuse koosolekule! Mina jälle, et pole mul pulli ega temaga ühine-mist tarvis, käige aga ise oma pulliühingus pullitamas. Aga või need põrgulised: „Pole sinul tarvis pulli ega kedagi. Sina oled kõnemees, see suuvärk sul jahvatab kui tatraveski, tule kargi üks kõne maha.” Ise topivad mulle viina nina alt sisse. Mina ajan hargid vastu, pärast mekin korra või teise. Ega kuramused jäta! Ikka tule ja tule! Lõpuks läksingi. Meiereis igal mehel viinad: „Võta, Kaarel, võta, Kaarel ja räägi kõned maha.” Noh, mekin siit, mekin säält, viimaks pära – kõnet pidama! „Väga austatud vanad pullid, pullide abikaasad, mu daamid, lugupeetud noored härjavärsid ja jõudikud, kes teie kõik olete kokku tulnud ühinema üheks suureks pullide pereks!” Kõik röögivad: „Hurraa, Kaarel!” Järsku tuli tõbi peale, mitte midagi ei mäleta. Aga Leenu oli seal ja ära mu kaaperdas. Ei lasknud slepist valla enne kui peremehe rehe all. Ja nüüd liigun ma kui surmariigi varjukuju. Ei saa aru, kas elan veel või ei. Suust ajab välja rohelist sappi ja silmade ees on kõik sinililla. Oh, Jeesus-Jeesus küll! Ära pean mina nüüd kolliauku

minema! Kui nüüd sina, kallid perenaine, teaksid midagi... kange-
mat!”

Pärisema kuulab väga osavõtlikult Kaarli kurtmist, vaid silmis nagu endal kelmikas sädelus. Võib-olla kujutab ette, kuidas Kaarel pulliühingule kõnet pidas ja kuidas üheksapuudane küljeluu ta ära kaaperdas. Lõpuks räägib üpris mureliku näoga: „Ega siin käe-
pärast ole küll midagi kangemat. Eks vanainimesel seda sassabarillat ja kastoori ole. Või siis need aitavad selle ränga tõve juures? Mina pean küll poodi minema, eks ma astu juba siis apteeki kah ja küsi midagi kangemat. Keskhommiku paiku vast jõuan tagasi. Eks katsuge senikaua hinges säiluda!”

Ja nüüd piilubki Kaarel aina maantee poole.

See piilumine annab varsti tulemusi. Kell võib vast üheksa läbi olla, kui jõuabki pärisema tagasi, turukorvike käsivarrel. Lippab tuppa ja peagi hüüab avatud aknast Reinu.

Rein läheb tuppa Rässu lahutamatul saatel. Ema annab Reinu kätte korvist pudeli.

„Vii, Rein, see onu kätte ja tule veel tagasi.”

Aga enne kui Rein jõuab pudeli võtta, jõuab voodi juurest pärale vanaema. Paremas käes on tal korgitõmbaja, surub selle pudelile silma ja kork tuleb lupsti välja. Valab endal nii kolmveerand klaasi ja joob. Joob rahulikult, kiirustamata, nagu vett. Pühib suud ja sama vaikides eemaldub. See kõik toimub väga kiiresti ja resoluutselt, pärisema ei jõua kuidagi reageerida.

Rein võtab pudeli sülle ja kannab õue. Kaarli suu kisub naerule. Parem vurr tõmbub vist veelgi lühemaks ja vasak pikemaks.

Rein käib veel korra toas. Nüüd toob suure ettevaatusega taldriku napsuklaasi ja kookidega.

Sellega on Reinu osa läbi. Edasi toimetab juba onu ise.

„Jah! Justament nii! Peremehe poolt on liigid. Muidu on küll nii, et ennem kaubad ja siis liigid. Aga meie, Rein, teeme teistpidi. Ennem liigid larinal, pärast kaubad kärinal. Aga ole sina veel nii kallid poisid ja küsi ema käest üks kobedam topsik või lännik. Ei mina sellega toime

saa, see läheb minu sõrmis puruks kui munakoor. Leenul on kodus ka üks niisukene. Tema tilgutab sellega pörgukivi vedelikku oma konnasilmadele. Ja palu tükk leiba ja paar kurki ka!”

Rein toob nüüd toast teeklaasi. Onu täidab klaasi, kergitab ja vaatab vastupäeva. Siis äkilise nõksuga heidab tühjaks vuntside taha. Mõne aja püsib päris vaiksena.

„Justament jah!” hakkab siis otsast pääle. „Aga seda pea sina, Rein, meeles – ära sina hakka kunagi viina võtma. Viin on küll rohi! Niisukene rohi, mis parandab kõik tõved. Kui pää valutab, aitab viin, kui kõht valutab – jälle viin, kui hammas valutab – taas viin. Kui sind vaevab must mure, ikka aitab viin!”

Mina, Kaarel, Karskuse-Kaarel, mina olen haige, olen väeti ja vilets. Rooman nagu ussike oma Leenukese ees põrmus. Mina panen korstnapühkimise riided omale selga, sest need on tehtud vana-dest kartulikottidest! Mina raputan tuhka oma palja pealae peale ja kahetsen kõiki patte, mis mina olen teinud ja tahan veel teha!

Aga kui mina olen purjus – ja seda olen ma tihti, sest minule on meele järgi olla purjus –, siis olen mina suur, mina olen rikas ja mina olen tugev. Ei karda mina vanakuradi vanaema ega oma Leenukest. Kui tema oma tendriga mulle pääle rõhub, siis pörutan mina nagu kohtumõistja Simpson temale: „Priuh! Eit! Mokka maa ligi ja vait kui kuhi labakindaid! Hakkad kahelt poolt nina vett läbi laskma!”

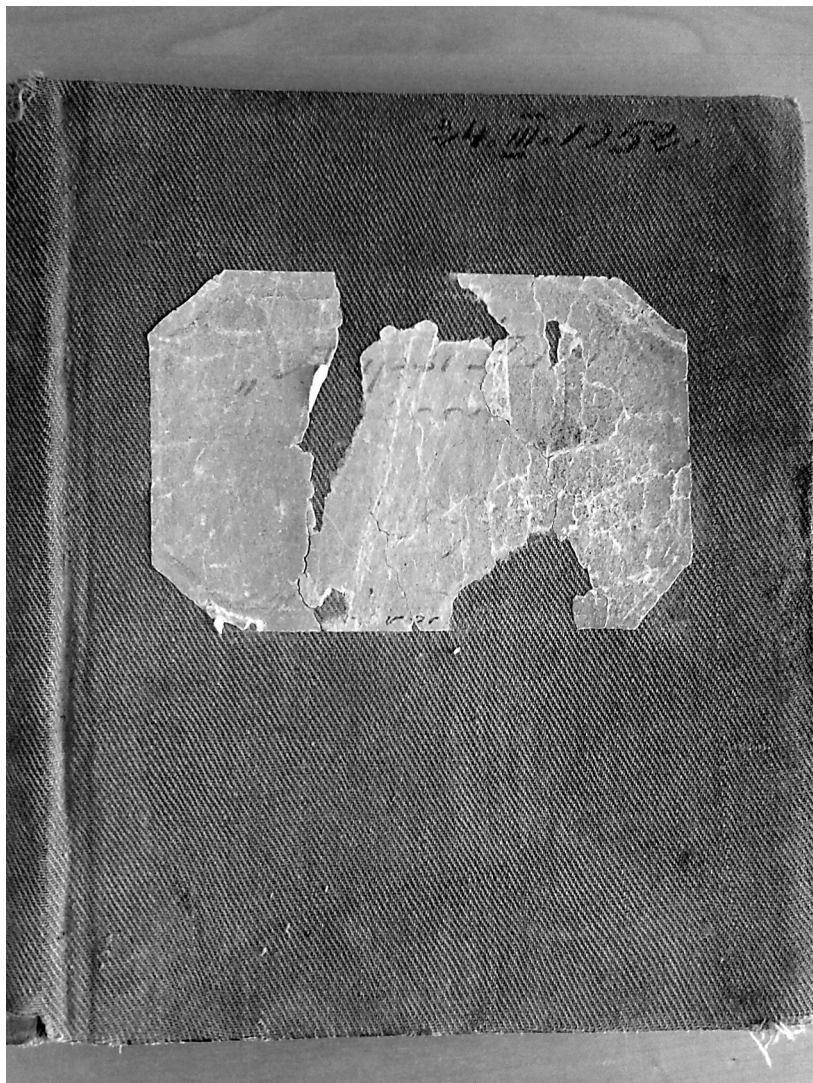
Aga vaata, Rein, viin on mürk. See on hullem mürk kui kõige kõvem striihiin või pirakeseliin. Tema imbub sinu verre sisse ja teda ei saa säält enam välja! Lutika saab välja kõrvetada voodisambast, koi saab välja kihutada palitukrae seest, aga viinamürki ei saa välja vere seest. Viinamürk hoiab sind oma küüsis, ei pääse sina tema käest!

Sellepärast ära sina, Rein, hakka mitte kunagi viina võtma. Käi kaugelt mööda säält, kus viina juuakse. Löö puruks kõik viinapudelid! Ei-ei! Ära seda veel praegu parem puutu. Ja kui lähed kooli, ära mine viinapoe juurest mööda. Mine parem Samakrasi kaudu. See on küll kaheksasteistkümmend kilomeetrit kaugem, aga viinakuradist ka eemal.

Aga justament nii! Mina mõtlesin nii, et sinul on aega ja minul on aega. Ja sellepärast tahan mina sulle rääkida mõne loo Napsi-Jürist ja

karudest. Napsi-Jüri oli minu vanaisa, aga võib-olla ka vanaisa vanaisa. Need jutud rääkis mulle minu isa ja käskis rääkida oma pojale. Ja nagu minul ei ole poega, kellele rääkida, ja sinul ei ole isa, kes räägiks, siis mina ilma pojata räägin sinule, ilma isata pojale. Aga enne teeme ühe pisikese mouksi, sest Issand on andnud mulle üks kange suu ja kange keel ja käskinud Karskuse-Kaarlil kasta see kange keel, sest muidu kuivab mu keelekene kui lilleke kuuma päikese käes ja temast pole teps mitte kellelgi hääd meelt ega rõõmu. Ja sellepärast – proosit! Rein ja Rässu!”

Ning onu teeb veel ühe mouksi. Enam ei tarvita ta klaasi, otse pudelist laseb suhu. Isegi kõrisõlm ei liigu, viina pind pudelis alaneb suure kiirusega. Ning sama kiiresti saab ka onu jutulõng hoogu juurde. Ta torkab piibupitsi kõvera otsa hammaste vahelisse tühja auku, popsutab, sülitab ja siis läheb lugu lahti.

Kaustik Eduard Randlase poolt Vorkuta sunnitöölaagris kirja pandud käsikirjaga Napsi-Jürist.